

**XXI АСРДА БИОЛОГИЯНИНГ РИВОЖЛАНИШ
ИСТИҚБОЛЛАРИ ВА УЛАРДА
ИННОВАЦИЯЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ**

**ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ БИОЛОГИИ
В XXI ВЕКЕ И ЗНАЧЕНИЕ В НИХ
ИННОВАЦИЙ**

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ
ЖИЗЗАХ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ**

**XXI АСРДА БИОЛОГИЯНИНГ РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ
ВА УЛАРДА ИННОВАЦИЯЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ**

**Биология ва уни ўқитиш методикаси кафедраси профессори Хударган
Мавлонов таваллудининг 75 йиллигига бағишланган**

**Республика илмий анжумани материаллари
(2021 йил 15 апрель)**

**ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ БИОЛОГИИ В XXI ВЕКЕ И
ЗНАЧЕНИЕ В НИХ ИННОВАЦИЙ
МАТЕРИАЛЫ**

**Республиканская конференция, посвящённая к 75-летию профессора
кафедры биологии и методики её преподавания Хударгана Мавлонова
(15 апреля 2021 года)**

Жиззах-2021

УДК: 581.5 (09)

ББК: 28.58 Г

Э-59

“XXI асрда Биологиянинг ривожланиш истиқболлари ва уларда инновацияларнинг аҳамияти” мавзусидаги республика илмий анжумани материаллари

Жиззах 2021. – 498 бет.

Таҳрир хайъати:, проф. п.ф.д. Ш.С.Шарипов, таҳрир хайъати раиси б.ф.н. доц. Қодиров Ғ., таҳрир хайъати ўринбосари проф., б.ф.д. Раҳмонқулов У. доц., б.ф.д. (PhD) Азимова Д.Э. б.ф.д. (PhD). Авалбоев О.Н. б.ф.д. (PhD). Абдуллаева Н.С. б.ф.д.(PhD). Ҳамраева Н.Т. Усанов У.Н.

Тўплам редакторлари: б.ф.д.(PhD)., доц. Азимова Д.Э., б.ф.д.(PhD). Авалбоев О.Н., б.ф.д.(PhD). Ҳамраева Н.Т.

Ушбу тўплам Жиззах давлат педагогика институтида 2021 йил 15 апрелда бўлиб ўтган Республика илмий анжумани материалларидан иборат.

Уларда флора, систематика ва юксак ўсимликлар географияси, биологикхилма-хилликни ўрганиш ҳамда ноёб, йўқолиб бораётган ўсимлик ва ҳайвон турларининг муҳофазаси, ўсимликлар қоплами, ресурсларини ўрганиш, структуравий ботаника, экология, интродукция, сув ва қуруқлик ценозлари ҳайвонларни ўрганиш, паразитлар ва энтомокомплекслари шакллантирувчи, ҳаракатлартирувчи тадқиқотларнинг замонавий муаммолари бўйича олиб борилган тадқиқотларнинг натижалари келтирилган.

Мақолалар тўплами илмий ҳодимлар, қишлоқ хўжалиги ва сув хўжалиги мутахасислар, олий ва ўрта махсус ўқув юртлари ўқитувчи, талабалари ҳамда тадқиқотчилар учун мўлжалланган.

Мазкур тўплам Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълими вазирлигининг 2021 йил 2 мартдаги 78-Ф-сонли фармойиши асосида нашрга тавсия этилган.

“Baliq skeleti” texnologiyasi. Ushbu texnologiya baliq model chizmasi orqali namoyish etilib, bunda o‘quvchilar o‘rtaga tashlangan muammoni har tomonlama ochib berishga harakat qiladilar. Baliq skeleti chizmasi vatmanga chizilib uning tepa qismiga yechilishi kerak bo‘lgan muammo yoziladi. Pastki qismiga muammoni hal etilish yo‘llari yozib boriladi. Masalan, yo‘l harakati darslarida “Yo‘l qoidalar” mavzusida “Svetofor nima uchun kerak?” muammosi qo‘yilsa, bolalar o‘z fikrlari bilan baliq skeletini boyitib boradilar.

Bu usul orqali o‘quvchilar mustaqil, keng, ijodiy, tanqidiy fikrlashga o‘rganadilar.

“Venn diagrammasi”. Ushbu texnologiya ona tili, o‘qish darslarida o‘tilayotgan mavzu haqida o‘z fikriga ega bo‘lish, matn bilan ishlash, o‘rganilgan materialni yodida saqlash, so‘zlab berish, fikrini erkin holda bayon etish, hamda dars mobaynida o‘qituvchi tomonidan barcha o‘quvchilarni baholay olishga qaratilgan metodlardan biridir.

Xulosa qilib aytganda, innovatsion texnologiyalardan foydalanib, o‘tilgan darsda o‘quvchilar o‘z qobiliyati va imkoniyatlarini namoyish qilishga erishadilar, jamoa bilan ishlash malakasiga ega bo‘ladilar, o‘zgalar fikrini hurmat qilishni o‘rganadilar. Bu esa, darsning samaradorligini oshirib, ta’lim sifatini kafolatlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. R.Ishmuhammedov, M.Yuldoshev Ta’lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar o‘quv qo‘llanma “Ziyo press”T.: 2017 y
2. D.Po‘latova Boshlangich ta’limda pedagogik texnologiyalarni qo‘llash uslubiy qo‘llanma “Adabiyot uchqunlari” T.: 2018 y

EKOLOGIK MADANIYAT VA MA’NAVIY-AXLOQIY TARBIYANING MUHIM JIHATLARI

**Almamatova Z.X, Esankulova D. S.Aliqulova S. T.
Jizzax davlat pedagogika instituti**

Ekologik madaniyat – bu tabiat haqidagi bilim, ong, idrok, savodxonlik, intellektual salohiyat va uni amalda qo‘llay bilish faoliyati, atrof–muhitga nisbatan faoliyatning yuksak ko‘rsatkichi, ongli va ma’suliyatli yondashuvdir. Ekologik bilim va ekologik madaniyatning tayanch fazilatlar: 1) axloqiy-ekologik onglilik shaxsning muhim madaniyatlilik sifati bo‘lib, uning atrof – muhitni hissiy bilish jarayoni atrof – muhitdagi obyektlar va hodisalarni sezishi, idrok etishi, tasavvur qilishi, ziyraklik va teranlik asosida tabiat muhofazasi bo‘yicha amaliy ko‘nikmalarga ega bo‘lishi lozimligini nazarda tutadi; 2) ekologik ma’suliyatlilik shaxsda munosabat va ma’sullikni tarbiyalashda namoyon bo‘ladi, bunday munosabat shaxsning bilib-bilmay, uzoqni o‘ylamay tabiatga ko‘rsatgan salbiy ta’siri oqibatlarini anglash va bunday ta’sirni bartaraf etish istagi natijasidagina shakllanadi; 3) ekologik irodaviylik shaxsning o‘zi va o‘zgalarning atrof – muhitdagi hatti-harakatlarini baholashi va nazorat qilishi shaxsdagi qat’iyatlilik, tejamkorlik, ozodalik va pokizalik bilan bog‘liq. Talabalarning ekologik madaniyatini shakllantirishda ekologik qadriyatlar alohida ahamiyatga ega, ularga tabiatni asrab-avaylashga intilish, tashabbuskorlik, izchillik, mehnatsevarlik va ongli faollik kabilar kiradi.

Ekologik madaniyatning muhim jihatlaridan biri - ekologik faoliyat bo'lib, muammolarni ratsional xal qiluvchi kishilar faoliyatining barcha shakl va ko'rinishlarini o'z ichiga oladi. Ekologik madaniyat - tabiatni muhofaza qilish, ishlab chiqarishni ekologizatsiyalash xamda ekologik tafakkurni shakllantiruvchi ma'naviy hayotni oladigan moddiy faoliyatdir.

Insonni qadrlash, uning manfaatlarini ruyobga chiqarish va munosib turmush sharoitini yaratib berish davlatimizning eng muhim dolzarb vazifalaridan biriga aylandi. Jahon sog'likni saqlash tashkiloti nizomiga ko'ra, sog'lomlik nafaqat kasallik va jismoniy etishmovchiliklarning yo'qligi, shu bilan birga to'la ma'noda ijtimoiy va ma'naviy qulaylik hamdir. "O'zbek tilining izohli lug'ati" da salomatlik "tani-joni sog', salomat bo'lishlik; tani sog'lik", sog'lik esa "salomatlik, kasal emaslik" deb ta'riflanadi. Yana shunday fikr-mulohazalar ham mavjudki, ularda sog'lomlik inson tanasi organlari va sistemasi funksiyalarining tashqi muhit bilan muvofiqlashish holatini anglatadi. Bunday tushunishda sog'lomlikning uch, ya'ni somatik (jismoniy kasallik), ijtimoiy va shaxsiy belgilari asos qilib olinadi. Somatik belgi - organizmning o'z-o'zini boshqarishi, fiziologik jarayonlar mutanosibligi, mumkin qadar tashqi muhitga moslashish. Ijtimoiy belgi-mehnatga qobiliyat, ijtimoiy aktivlik, insonning olamga amaliy munosabati me'yori. Shaxsiy belgisi - inson hayoti strategiyasi, hayot hodisalari ustidan xukmronligi ifodasidir².

Sog'lom turmush tarzining mazmun mohiyati, tadqiqot doirasi, vazifalari va jamiyat hayotida tutgan o'rni sog'lom turmush tarzini tashkil etishning asosiy omillari, umumiy tamoyillari va me'yorlari sog'lom turmush tarzini shakllantirishning ijtimoiy - falsafiy va ma'naviy - axloqiy jihatlarini sog'lom turmush tarzini shakllantirishning ruhiy - psixologik va pedagogik omillari sog'lom turmush tarzini takomillashtirishda ijtimoiy muhitning o'ziga xos xususiyatlari sog'lom turmush tarzini shakllantirishning huquqiy - ekologik muammolari psixotrop vositalarni iste'mol qilishning oldini olish choralari, usullari, vositalari reproduktiv, jismoniy yetuklik hamda o'z o'zini hurmat qilish nazarda tutiladi³.

Aholimizning 64% ni 30 yoshgacha bo'lganlar tashkil qiladi. Mana shu miqdordagi fuqarolarimizning sog'lom turmush tarzi ko'nikmasini shakllantirish bizning jamiyatimizda ehtiyoj darajasidagi hayot tarzini tarkib topishiga olib keladi.

Demak, ma'naviy-axloqiy tarbiya insonda hayot mazmuni deganda ideal tushunchalarni tushunish idrokini shakllantiradi. Ma'lum bo'ladiki, ma'naviy-axloqiy tarbiya va ekologik madaniyat insonni sog'lom turmush tarzi bilan qurollantiradi. Sog'lom turmush tarzi insonni bu hayotda insoniylik mezonlariga amal qilgan holda yashab o'tishni taqozo etadi. Sog'lom hayot kechirish va baxtga intilib yashash sog'lom turmush tarzidir. Shu sababli bu tushuncha bevosita ma'naviy-axloqiy tarbiya bilan bog'lik mazmunga egadir.

Bunday dolzarb vazifani bajarish birinchidan, axborot istemolchilarida yuksak shaxsiy ekologik madaniyatni shakllantirish. Ikkinchidan OAV va boshqa manbalardan kelayotgan ma'lumotlarni mualliflarning maqsadlarini anglab olish ma'lumotlar bilan solishtirib ko'rish.

²O'zbek tilining izohli lug'ati. (5 jildlik),3-jild.- T.:O'zbekiston milliy entsiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2007. 431, 563 b.

³Tillaeva G. Sog'lom turmush tarzi - oqilona yashash omili.// Sog'lom turmush tarzini shakllantirishning axloqiy qadriyatlarining o'rniga ag'ishlangan ilmiy - amaliy konferentsiya materiallari.- Toshkent : 2009. 12 - 17 b.

Uchinchidan, kasbiy o'sish va shaxsiy dunyoqarashni shakllantiradigan ma'lumotlarni olib salbiy axborotlardan o'zini psixologik ximoyalash imkoniyatlariga ega bo'lishini ta'minlash zarur. O'zbekiston mustaqilligining mustahkamligi uning ekologik madaniyat, sog'lom turmush tarzi va ma'naviy-axloqiy tarbiyaning ravnaqi avvalo uning fuqorolarga ularning amaliy faoliyatiga ma'naviy axloqiy barkamolliligiga, g'oyaviy siyosiy etukligiga miliy o'zligiga qanchalik anglay olishiga ko'p jixatdan bog'liqdir.

Insonning sog'lomligi nafaqat tibbiy-biologik, balki, avvalam bor, ijtimoiy kategoriyadir, oxir-oqibatda u mavjud ijtimoiy munosabatlarning tabiati va xarakteri, ijtimoiy omillar va shart-sharoitlar bilan belgilanadi. Tibbiy adabiyotlarda sog'lomlikni belgilashda bir necha xil yondoshuvlar mavjudligini ta'kidlashimiz mumkin. Shulardan biri sog'lomlikni kasallikning yo'qligi bilan bog'lab tushuntirishdir. Bunday yondoshuv asosan tibbiy psixologiya va shaxs psixologiyasi tadqiqotlariga xosdir. Biroq "sog'lomlik" fenomenini bunday izohlash ayrim kamchiliklardan holi emas. Birinchidan, sog'lomlikni kasal emaslik tarzida baholash mantiqan to'g'ri kelmaydi, binobarin, tushunchani inkor yo'li bilan belgilash to'la ma'noga ega emas; ikkinchidan, bunday yondoshuv sub'ektiv xarakterga ega bulib, sog'lomlik barcha ma'lum kasalliklarni e'tirof etish bilan birga hozircha noma'lum kasalliklarni e'tibordan chetda qoldiradi; uchinchidan, bunday ta'rif tavsifiy va mexanistik bo'lib, individual sog'lomlik fenomeni, uning xususiyatlari va mexanizmini ocha olmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Tillaeva G. Sog'lom turmush tarzi – oqilona yashash omili.// Sog'lom turmush tarzini shakllantirishning axloqiy qadriyatlarining o'rniga bag'ishlangan ilmiy – amaliy konferentsiya materiallari.- Toshkent : 2009. 12 - 17 b.
2. O'zbek tilining izohli lug'ati. (5 jildlik),3-jild.- T.:O'zbekiston milliy entsiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2007. 431, 563 b.

KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYA CHET TILLAR BO'YICHA EGALLANGAN BILIM, KO'NIKMA VA MALAKALARNI MULOQOT JARAYONIDA QO'LLASH QOBILYATIDIR

**Murotova G.N., Ismatullayev O.
Jizzax davlat pedagogika instituti**

Mamlakatimizda xorijiy tillarni o'rganishga yuksak e'tibor qaratilayotgani bois bu borada mustahkam tayanch baza yuzaga keldi. Ta'limning barcha bosqichlarida chet tillarini puxta o'rgatish uchun darslik va o'quv qo'llanmalar audio va video hamda ko'rgazmali materiallar yaratilib o'quvchi talabalarning qiziqishlari oshirib borilmoqda.

Bugun nafaqat darsda, balki sinfdan tashqari tadbirlarda ham o'quvchilarning ingliz tilidan olgan bilimlarining mustahkamlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Masalan, yaqinda o'tkazilgan tadbirda 6ta jamoaga taqdimot qilish topshirilgan edi. Bunda guruhlarning taqdimoti 4 jihatga e'tibor qaratilgan holda baholandi. Bu jarayonda: guruh taqdimotining odob qoidalariga mos kelishi: tomoshabinni ushlab turishi-eye contant: taqdimotning dizayn rasmlarning mavzuga mos tanlangani :ishtirokchilarning notiqlik san'atiga ahamiyat berildi. Bu xususiyatlarning me'zonlar tarzida keltirilishi o'quvchilarning keying faoliyatida asqatadi.

	OLAM” VA “TABIATSHUNOSLIK” DARSLARIDA IJODKORLIKNI SHAKLLANTIRISHDA TRIZ TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH...	94
34	BOSHLANG’ICH SINIF O’QUVCHILARI IJODIY FIKRLASH QOBILİYATINI SHAKLLANTIRISH USULLARI.....	96
35	Ergasheva N.E., Sodiqova M.Sh. INTERFAOL USULLAR ORQALI O’QUVCHILARDA MUSTAQILISHLASH MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH.....	98
36	Jabbarova Z. O. Islamova N. BOSHLANGICH TA’LIMDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH YO’LLARI.....	101
37	Almamatova Z.X, Esankulova D. S. Aliqulova S. T. EKOLOGIK MADANIYAT VA MA’NAVIY-AXLOQIY TARBIYANING MUHIM JIHATLARI.....	103
38	Murotova G.N., Ismatullayev O. KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYA CHET TILLAR BO’YICHA EGALLANGAN BILIM, KO’NIKMA VA MALAKALARNI MULOQOT JARAYONIDA QO’LLASH QOBILİYATIDIR.....	105
39	Mustafaqulova D. I., Ismatullayev O., Azamova M. A. BIOLOGIYA DARSLARIDA “DOMINO” METODIDAN FOYDALANISH.....	108
40	Раббимова Ф.А., Абдумурадова Д.У. ПОЗНАНИЕ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ ЦЕННОСТИ ПРИРОДЫ.....	110
41	Жулбоев Т.А., Убайдуллаева З., Абдувалиева К.Х, Султонов М.М. КИМЁВИЙ ЖАРАЁНЛАРНИ МОДЕЛЛАШТИРИШДА CROCODILE CHEMISTRY ДАСТУРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ИСТИҚБОЛИ УСУЛИ.....	112
42	Imomov O. N., To’xtaboyeva Yu.A. TA’LIMDA YEVRONA OLIIY O’QUV YURTLARINING INNOVASION TAJRIBALARI (Polsha misolida).....	116
43	Раббимова Ф.Т., Жўраева Л. БЎЛАЖАК БИОЛОГИЯ ЎҚИТУВЧИЛАРИДА БАДИИЙ-ЭСТЕТИК КОМПЕТЕНТЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ АМАЛИЁТДАГИ ҲОЛАТИ.....	118
44	Shaymatov S.R., Maxammadiyev D.M., Pardaboyev S.B. O’QUVCHILARGA EKOLOGIK TA’LIM – TARBIYA BERISH.....	122
45	Rabbimova F.T., Djamalova V. BOTANIKA DARSLARIDA RA’NODOSHLAR OILASINI O’QITILISHIDA ESTETIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH.....	125
46	Toshpo’latov O. INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING TA’LIMDAGI O’RNI.....	127
47	Раббимова Ф.Т., Тошпўлатов О. БЎЛАЖАК БИОЛОГИЯ ЎҚИТУВЧИЛАРИДА БАДИИЙ-ЭСТЕТИК КОМПЕТЕНТЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК-ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ.....	132
48	Кубакова К. К., Остонов Ш. БИОЛОГИЯНИ ЎҚИТИШДА ДИДАКТИК ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ.....	135
49	Холбутаев Ш. СИНФДАН ТАШҚАРИ МАШҒУЛОТЛАРДА – ЭКОТУРИЗМ СОҲАСИ ОРҚАЛИ ЭКОЛОГИК МАДАНИЯТНИ	